

Katyń 1940

<https://katyn.ipn.gov.pl/kat/histori/kalendarium-1/3591,sierpien-wrzesien-1939.html>
2022-01-27, 17:50

KALENDARIUM

sierpień – wrzesień 1939

23 VIII 1939 r.

Moskwa – niemiecko-sowiecki pakt o nieagresji (tzw. pakt Ribbentrop-Mołotow), podpisany o godz. 2.00 nad ranem 23/24 VIII w imieniu rządów Rzeszy Niemieckiej i ZSRR przez ministra spraw zagranicznych Rzeszy Joachima von Ribbentropa oraz przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych (premiera) i ludowego komisarza (ministra) spraw zagranicznych ZSRR Wiaczesława Mołotowa.

Dołączony do paktu tajny protokół dodatkowy zapowiadał rozbiór Polski (z którą pakt o nieagresji ZSRR podpisał znacznie wcześniej – 25 VII 1932 r., a następnie 5 V 1934 r. prolongował czas jego obowiązywania aż do 31 XII 1945 r.). Granicą „stref interesów Niemiec i ZSRR” miała być linia rzek Pisa-Narew-Wiśła-San (Rzeszy miało przypaść 38%, zaś ZSRR – 62% terytorium Polski).

Do publicznego ujawnienia faktu istnienia tego protokołu doszło 25 III 1946 r. podczas Procesu Norymberskiego. Tydzień później – 1 IV 1946 r. – w Londynie na łamach „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” opublikowano pierwsze jego tłumaczenie na język polski. Natomiast władze ZSRR do istnienia protokołu dodatkowego przyznały się – po 50 latach zaprzeczeń – dopiero w 1989 r.

23/24 VIII 1939 r.

Moskwa – minister Joachim von Ribbentrop w rozmowie z Józefem Stalinem przytoczył żart krążący w Berlinie: „Stalin przyłączy się jeszcze do paktu antykominternowskiego”.

---

24 VIII 1939 r.

Moskwa – żegnając Ribbentropa po podpisaniu paktu Stalin w imieniu rządu ZSRR „Dał słowo honoru, że Związek Radziecki nie zdradzi swego partnera”.

---

24 VIII 1939 r.

Warszawa – zapis w diariuszu wiceministra spraw zagranicznych RP Jana Szembeka: „Pakt sowiecko-niemiecki jest pomyślany przez Moskwę jako krok zachęcający Niemcy do wojny”.

---

25 VIII 1939 r.

Warszawa – komentarz w piśmie „Wieczór Warszawski”: „Można by powiedzieć, że doszło do związku państw totalistycznych, czyli do utworzenia – Totinternu”.

---

30 VIII 1939 r.

Warszawa – pismo „Robotnik” reprodukując zdjęcie Stalina, Ribbentropa i Mołotowa po podpisaniu paktu Ribbentrop-Mołotow w Moskwie dało mu tytuł: Dokument hańby stalinowskiej.

---

31 VIII 1939 r.

Moskwa i Berlin – jednoczesna ratyfikacja paktu Ribbentrop-Mołotow przez niemiecki Reichstag i Radę Najwyższą ZSRR (podczas jej nadzwyczajnej sesji Mołotow oświadczył: „Niezadowoleni z tej sytuacji mogą być jedynie podżegacze do wojny ogólnoeuropejskiej”).

Sierpień 1939 r.

Moskwa – ukazał się (oddany do druku 17 VIII) ósmy tom drugiego wydania Małej Sowieckiej Encyklopedii, w którym w haśle Polska znalazło się twierdzenie o „zagranicznej i wewnętrznej polityce polskiego faszysmu”

---

1 IX 1939 r.

agresja Rzeszy Niemieckiej na Polskę rozpoczynająca II wojnę światową.

---

3 IX 1939 r.

Warszawa – tytuł komentarza prof. Wacława Komarnickiego w „Kurierze Warszawskim” na temat paktu Ribbentrop-Mołotow: Porozumienie dwóch totalizmów.

---

3 IX 1939 r.

Kraków – podpis pod karykaturą Stalina na łamach satyrycznego krakowskiego tygodnika „Wróble na Dachy”: „Następnym paktem, który Stalin podpisze, będzie pakt a n t i k o m i n t e r n o w s k i”.

---

7 IX 1939 r.

Moskwa – Stalin w rozmowie z sekretarzem generalnym Kominternu (Międzynarodówki Komunistycznej) Georgi Dymitrowem: „Polska jako państwo faszystowskie, uciskające Ukraińców i Białorusinów, powinna zostać zlikwidowana”.

---

8 IX 1939 r.

Berlin – korespondencja agencji TASS: „Otrzymano wiadomość z Naczelnego Dowództwa armii niemieckiej, że oddziały niemieckich czołgów weszły dziś o godz. 17 min. 15 do Warszawy” (opublikowana 9 IX na łamach moskiewskich „Izwestii”) [w rzeczywistości Warszawa broniła się do 28 IX 1939 r.].

Noc z 8 na 9 IX 1939 r.

Moskwa – telefon Mołotowa do ambasadora Rzeszy Friedricha von der Schulenburga po niemieckim komunikacie o wkroczeniu do Warszawy: „Otrzymałem wasz komunikat o wejściu wojsk niemieckich do Warszawy. Proszę przyjąć moje gratulacje i pozdrowienia dla rządu Rzeszy Niemieckiej”.

---

10 IX 1939 r.

Moskwa – Władimir Mołotow w rozmowie z ambasadorem Rzeszy zapowiedział: „Rząd sowiecki ma zamiar w związku z dalszym posuwaniem się wojsk niemieckich oświadczyć, że Polska się rozpadła i że wobec tego stało się konieczne, aby Związek Sowiecki przyszedł z pomocą »zagrożonym« przez Niemcy Ukraińcom i Białorusinom. Taki argument nada interwencji Związku Sowieckiego pozory słuszności wobec mas, a jednocześnie przeszkodzi nadaniu Związkowi Sowieckiemu charakteru napastnika”.

---

17 IX 1939 r.

Moskwa – oficjalna nota przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych (premiera) ZSRR Wiaczesława Mołotowa: „Wojna niemiecko-polska ujawniła wewnętrzne bankructwo państwa polskiego. [...] Warszawa jako stolica Polski już nie istnieje. [...] Rząd Radziecki polecił wobec powyższych okoliczności Naczelnemu Dowództwu Armii Czerwonej, aby nakazało wojskom przekroczyć granicę i wziąć pod swoją opiekę życie i mienie ludności Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi. Rząd Radziecki zamierza równocześnie podjąć wszelkie środki mające na celu uwolnienie narodu polskiego od nieszczęsnej wojny, w którą wepchnęli go nierozsądni przywódcy, i umożliwienie mu życia w pokoju” (tekst noty został skonsultowany z ambasadorem Rzeszy, na którego prośbę Stalin usunął trzy fragmenty „nie do przyjęcia” dla strony niemieckiej).

Odmawiając przyjęcia owej noty – o godz. 3.00 – ambasador RP Wacław Grzybowski użył (jako pierwszy) powszechnie używanego później określenia: „cios w plecy”.

---

17 IX 1939 r. – agresja ZSRR na Polskę.

---

17 IX 1939 r.

Moskwa – przemówienie radiowe premiera Mołotowa, wyrażającego wiarę, że Armia Czerwona „wykonanie swego wielkiego wyzwolenczego zadania uwieńczy nowymi czynami, bohaterstwem i sławą”.

---

17 IX 1939 r.,

Kosów – orędzie *Obywatele!* Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego: „Nasz sąsiad wschodni najechał nasze ziemie, gwałcąc obowiązujące umowy i odwieczne zasady moralności. Stanęliśmy tedy nie po raz pierwszy w naszych dziejach w obliczy nawałnicy, zalewającej nasz kraj z zachodu i wschodu”.

---

17 IX 1939 r.

Kołomyja – ostatni rozkaz Naczelnego Wodza marsz. Edwarda Śmigłego-Rydza do armii: „Z bolszewikami nie walczyć, chyba w razie natarcia z ich strony albo próby rozbrojenia oddziałów”.

---

18 IX 1939 r.

Berlin i Moskwa – wspólny komunikat o działaniach niemieckich i sowieckich: „Zadaniem tych wojsk jest przywrócenie w Polsce porządku i spokoju, które zostały naruszone przez rozpad państwa polskiego”.

---

18 IX 1939 r.

Moskwa – „Izwiestia” o sowieckiej agresji na Polskę: „spełnienie najświętszego obowiązku [...] pomocy naszym braciom Ukraińcom i Białorusinom”.

---

18 IX 1939 r.

Warszawa – przemówienie radiowe ppłk. Wacława Lipińskiego: „Rosjanie po prostu uwierzyli Berlinowi, że nas w ogóle już nie ma”.

---

19 IX 1939 r.

Watykan – komentarz „Osservatore Romano”: „Polska zasługuje podwójnie na życie, skoro się broni na dwóch frontach”.

---

19 IX 1939 r.

Gdańsk – przemówienie Adolfa Hitlera: „Polska w kształcie Traktatu Wersalskiego już nigdy więcej się nie odrodzi! Gwarantują to w ostatecznym rachunku nie tylko Niemcy, gwarantuje to przecież także Rosja”.

---

19 IX 1939 r.

Moskwa – premier Mołotow w rozmowie z ambasadorem Rzeszy: „Początkowa tendencja przejawiająca się w rządzie sowieckim i osobiście u Stalina, by zezwolić na istnienie szczątkowej Polski, zaczęła ustępować na rzecz podziału Polski”.

---

19 IX 1939 r.

Moskwa – rozkaz ludowego komisarza (ministra) spraw wewnętrznych ZSRR Ławrientija Berii o utworzeniu Zarządu NKWD do spraw Jeńców Wojennych, któremu ma podlegać

osiem obozów (m.in. w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku).

Już następnego do obozów tych wysłano pierwsze transporty więźniów. Łącznie w czasie kampanii wrześniowej do sowieckiej niewoli trafiło ponad 300 000 żołnierzy i oficerów (według przemówienia Mołotowa 2 XI na forum Rady Najwyższej ZSRR), ponad 230 000 żołnierzy, w tym 12 000 oficerów (według „Krasnoj Zwiezdy” z 17 IX 1940), ponad 191 000 żołnierzy i 9 000 oficerów (według danych rządu RP w Londynie z lipca 1941 r.). Według sprawozdań Frontów Białoruskiego i Ukraińskiego do niewoli trafiło ponad 450 000 żołnierzy, w tym ponad 18 000 oficerów, ale według najnowszych ustaleń prof. Czesława Grzelaka – 232–255 000 żołnierzy. Informacja Zarządu NKWD ds. Jeńców Wojennych i Internowanych z 5 XII 1943 r. zawiera liczbę 130 242 jeńców polskich (w obozach sowieckich w latach 1939–1941), z których 8 348 oficerów z obozów Kozielsk, Ostaszków i Starobielsk „przekazano [...] do dyspozycji Zarządów NKWD”.

---

19 IX 1939 r.

wkroczenie oddziałów Armii Czerwonej do Wilna.

---

19 IX 1939 r.

Warszawa – przemówienie radiowe szefa propagandy Dowództwa Obrony Warszawy ppłk. Wacława Lipińskiego: „Jasno widać, że mamy do czynienia z dwoma zachłannymi i zaborczymi imperializmami, które bez względu na wszelkie najbardziej elementarne nakazy moralne, brutalnie dążą do zrealizowania swoich celów”.

---

20 IX 1939 r.

Brześć nad Bugiem – pierwsze spotkanie oddziałów niemieckich i sowieckich oraz pierwsze wspólne rozmowy sztabowe.

---

20 IX 1939 r.

Moskwa – ludowy komisarz (minister) obrony ZSRR komandarm Borys Szaposznikow i niemiecki attaché wojskowy gen. Ernst Köstring ustalili tekst sowiecko-niemieckiego protokołu o ruchach wojsk obu stron w celu osiągnięcia linii demarkacyjnej (podpisany nad ranem następnego dnia), zapowiadający m.in.: „W wypadku, gdy przedstawiciele niemieccy przy dowództwie Armii Czerwonej zwrócą się o pomoc celem zniszczenia polskich oddziałów i band, które znajdują się na drodze przemarszu oddziałów niemieckich, dowództwo Armii Czerwonej (dowódcy kolumn marszowych) oddadzą w razie potrzeby do [niemieckiej] dyspozycji siły niezbędne dla zniszczenia gniazd oporu, znajdujących się na drogach przemarszu”.

---

21 IX 1939 r.

zgodnie z powyższymi ustaleniami rozpoczęcie wycofywania się oddziałów niemieckich z terenów na wschód od Wisły.

---

21 IX 1939 r.

Grodno - zajęcie miasta przez Armię Czerwoną po dwudniowych walkach (w odwet rozstrzelanie około 300 obrońców i mieszkańców Grodna, w tym kilkunastoletnich chłopców).

---

22 IX 1939 r.

Moskwa - wspólny oficjalny komunikat niemiecko-sowiecki o ustanowieniu tymczasowej linii demarkacyjnej dzielącej Polskę wzdłuż linii rzek Pisa-Narew-Wisła-San (przebiegającej przez Warszawę).

---

22 IX 1939 r.

Brześć nad Bugiem - z okazji przekazania miasta przez oddziały Wehrmachtu oddziałom Armii Czerwonej uroczysta wspólna defilada wojskowa przed gen. Heinzem Guderianem (dowódcą niemieckiego XIX Korpusu Pancernego) i kombrygiem Siemionem Kriwoszeinem (dowódcą sowieckiej 29. Brygady Pancerniej)

---

22 IX 1939 r.

Białystok - uroczyste przekazanie miasta przez oddziały Wehrmachtu oddziałom Armii Czerwonej.

---

22 IX 1939 r.

pod Kodziowcami nad Czarną Hańczę - największa zwycięska bitwa (stoczona przez 101. rezerwowy pułk ułanów) z oddziałami Armii Czerwonej, które straciły 22 czołgi.

---

22 IX 1939 r.

Lwów – po dziesięciodniowych walkach z oddziałami niemieckimi załoga „ustąpiła Lwów wojskom Sowietów”. Podpisany wówczas sowiecko-polski protokół „oficerom Wojsk Polskich gwarantował osobistą swobodę” (wielu z nich zostało zamordowanych w Katyniu).

---

22 IX 1939 r.

Sopoćkinie koło Grodna – z rąk żołnierzy sowieckich zginął dowódca Okręgu Korpusu III Grodno gen. bryg. Józef Olszyna-Wilczyński.

---

24 IX 1939 r.

Berlin – wymiana niemieckich i sowieckich dokumentów ratyfikacyjnych paktu Ribbentrop-Mołotow.

---

28 IX 1939 r.

Moskwa – czwarty rozbiór Polski w postaci niemiecko-sowieckiego układu o przyjaźni i granicy (tytuł w wersji sowieckiej, zaś w wersji niemieckiej: niemiecko-sowieckiego układu granicznego i sprzymierzeńczego), podpisanego w imieniu rządów Rzeszy Niemieckiej i ZSRR przez ministra spraw zagranicznych Rzeszy Ribbentropa oraz premiera Mołotowa (nazywany czasem tzw. drugim paktem Ribbentrop-Mołotow).

Jego tekst, zaczynający się stwierdzeniem: „Rząd Rzeszy Niemieckiej i Rząd ZSRR po upadku byłego Państwa Polskiego uważają za swe wyłączne zadanie przywrócić na tych obszarach spokój i porządek”, mówił o ustaleniu „granicy obustronnych interesów państwowych na obszarze byłego Państwa Polskiego” i uznawał tę granicę za „ostateczną”. Do układu dołączono trzy protokoły dodatkowe. Pierwszy (poufny) zapowiadał możliwość przesiedlenia osób pochodzenia niemieckiego ze strefy sowieckiej do niemieckiej oraz osób pochodzenia ukraińskiego i białoruskiego ze strefy niemieckiej do sowieckiej. Drugi (tajny, zmieniający tajny protokół dodatkowy do paktu z 23 VIII) zastępował graniczną linię Wisły linią Bug-San, przekazując Litwę do strefy wpływów ZSRR, zaś woj. lubelskie i część woj. warszawskiego – do strefy niemieckiej (Rzeszy miało przypaść 48%, zaś ZSRR – 52% terytorium Polski).

Trzeci (tajny) protokół dodatkowy głosił: „Obie strony nie dopuszczą na ich terytoriach polskiej agitacji [polskaja agitacja, polnische Agitation], wymierzonej przeciwko terytorium drugiej strony. Będą one dławiły na swoich terytoriach początki takiej agitacji oraz udzielały sobie wzajemnie informacji o przedsięwziętych w tym celu zarządzeniach”. Do istnienia tego protokołu dodatkowego władze Rosji przyznały się – po 50 latach zaprzeczeń – dopiero w 1992 r.

„Czułem się na Kremlu jak wśród starych towarzyszy partyjnych” – powiedział później

Ribbentrop w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych Włoch Galeazzo Ciano.

---

27 IX 1939 r.

wkroczenie oddziałów Armii Czerwonej do Chełma.

---

28 IX 1939 r.

wkroczenie oddziałów Armii Czerwonej do Przemyśla.

---

30 IX 1939 r.

Paryż – powołanie najwyższych władz Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie. Rządu RP w Paryżu nie uznało jedynie siedem państw na czele z Niemcami i ZSRR.

[Następny Strona](#)